Zbornik
Instituta za kriminološka i
sociološka istraživanja
2007 / Vol. XXVI / 1-2 / 309-321

Pregledni rad
UDK: 343.988:343.62-053.2
343.97:343.91-053.6

NASILNA VIKTIMIZACIJA KAO FAKTOR RIZIKA ZA NASILNO KRIMINALNO PONAŠANJE MALOLETNIKA

Stevković Ljiljana*
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Nasilje predstavlja realnost svakog društvenog sistema, sa svojim manifestacijama kako na ličnom i porodičnom, tako i na širem društvenom i globalnom nivou. U porodici koja bi trebala da predstavlja oazu sigurnosti i ljubavi, dete može neposredno i posredno biti viktimizirano nasiljem. Pored individualnih, nasilje u porodici proizvodi i negativne socijalne posledice, kao rezultat delinkventnog ponašanja viktimiziranog deteta. U radu se pošlo od ideje postojanja faktora rizika za nasilno kriminalno ponašanje. Na osnovu kratke analize teorijskih objašnjenja i empirijskih rezultata ukazano je na odnos između prethodne izloženosti nasilju u porodici i kasnijeg nasilnog kriminalnog ponašanja maloletnika. Što se na ranijem uzrastu ispolji, to je veća verovatnoća razvoja nasilne kriminalne karijere. Shodno tome istaknuta je potreba sistematičnijeg izučavanja nasilnog kriminaliteta maloletnika, sa posebnim akcentom na vezu sa prethodnom porodičnom nasilnom viktimizacijom, a sve u cilju blagovremenog otkrivanja i intervenisanja.

KLJUČNE REČI: nasilje / viktimizacija / porodica / kriminalitet / maloletnici

* Email: stevkovicljiljana@eunet.yu

UVOD

Maloletničko prestupništvo predstavlja specifičan, kompleksan i multifaktorski uslovljen socijalni problem sa kojim se suočava svako društvo, neovisno o stepenu socio-ekonomskog i kultrurnog razvoja. Specifičnost ovog segmenta opšteg kriminaliteta ogleda se upravo u biopsihosocijalnim karakteristikama maloletnika koje ih čine vulnerabilnim i podložnim delovanju brojnih kriminogenih faktora, a što može rezultirati višestrukim posledicama na njihov razvoj i ponašanje. Poslednjih decenija sve veća pažnja stručne i naučne javnosti usmerena je ka sprečavanju ispoljavanja, razvoja i učvršćivanja različitih vidova prestupničkog ponašanja maloletnika. Posebno mesto u toj oblasti zauzima savremeni pristup prevenciji zasnovan na konceptu rizičnih i protektivnih faktora, usmeren ka stvaranju uslova neophodnih za adekvatan socijalni razvoj mladih.

Iako nam zvanične statistike pokazuju da je najveći udeo maloletnika u imovinskom kriminalitetu, ne treba zanemariti činjenicu sve većeg prisustva elemenata nasilja u maloletničkom prestupništvu. Često smo svedoci brutalnih krivičnih dela, sa mladima kao glavnim protagonistima. Nasilje, samo po sebi, predstavlja višedimenzionalni fenomen sa različitom etiologijom, sadržajima i formama ispoljavanja. Javlja se kako na ličnom i porodičnom, tako i na širem društvenom, pa i globalnom planu. Ako imamo u vidu rezultate svetskih istraživanja koji pokazuju da kriminalna karijera nasilnih prestupnika počinje na ranom uzrastu (što se ranije ispolji nasilje to je veća verovatnoća progresije u ozbiljni, nasilni i "hronični" kriminalitet), nameće se potreba detaljnijeg bavljenja pitanjima ranog otkrivanja i blagovremenog intervenisanja kod dece koja su u riziku od vršenja najtežih krivičnih dela (Loeber, Farrington, Petechuk, 2003). U skladu sa tim u literaturi se navode brojni faktori rizika koji svojim prisustvom povećavaju verovatnoću kriminalnog ponašanja maloletnika uopšte, a samim tim i vršenja nasilnih krivičnih dela. Iz širokog spektra individualnih, porodičnih i sredinskih faktora rizika, za potrebe našeg rada izdvojili smo nasilnu porodičnu viktimizaciju kao jedan od potencijalnih prediktora nasilnog ponašanja viktimiziranog deteta. Stoga, predmet ovog rada je nastojanje da

sintezom rezultata brojnih empirijskih istraživanja ukažemo na odnos između psihičkog, fizičkog i seksualnog zlostavljanja deteta i njegovog kasnijeg nasilnog kriminalnog ponašanja.

ŽRTVA NASILJA KAO POTENCIJALNI NASILNI PRESTUPNIK

Nasilje nad decom je istorijski poznata pojava čiji koreni dosežu do početaka ljudske civilizacije. Porodičnim nasiljem deca mogu biti *neposredno* i *posredno viktimizirana*. O neposrednoj viktimizaciji govorimo kada je dete direktna žrtva psihičkog, fizičkog i/ili seksualnog nasilja. Posredno viktimizirano dete je svedok nasilja nad drugim članovima porodice, prvenstveno oca nad majkom (Stevković, 2006).

Efekti nasilne viktimizacije u okviru porodičnog sistema, kada se u ulozi nasilnika nalazi roditelj ili druga detetu bliska osoba, a usled narušavanja osećanja zaštićenosti i međusobnog poverenja, su nesagledive. Fizičke traume, suptilna a često i trajna oštećenja mentalnog zdravlja i bihejvioralne manifestacije na skali od siromašnih međuvršnjačkih odnosa, preko fizičke agresije do destruktivnog ponašanja, predstavljaju kako neposredne tako i dugoročne konsekvence zlostavljanja u ranom detinjstvu. Bez dublje analize samog problema viktimizacije dece porodičnim nasiljem, a u skladu sa predmetom rada, ukazaćemo na neke njegove bihejvioralne posledice.

Problem odnosa između nasilja kojem je dete izloženo u porodici i njegovog neposrednog i kasnijeg delinkventnog ponašanja je složen i na našim prostorima nedovoljno istražen. Nedostatak relevantih podataka otežava sagledavanje slike u celini.. Tek u pojedinim istraživanjima problema nasilja nad decom susrećemo se sa oskudnim podacima o delinkventnom ponašanju ove kategorije dece. Posebnu nepoznanicu predstavlja odnos između neposredne i posredne nasilne viktimizacije i kasnijeg nasilnog ponašanja viktimiziranog deteta.

U literaturi nalazimo neka od teorijskih objašnjenja procesa tokom kog dete-žrtva postaje dete/adolescent-nasilnik. Teorija socijalnog učenja ističe da je nasilje viktimiziranog deteta rezultat učenja posmatranjem

nasilnog modela ponašanja roditelja nasilnika. Prema teoriji životnog stila i teoriji rutinskih (socijalnih) aktivnosti rizik od nasilne viktimizacije zavisi od izloženosti ili kontakata sa delinkventom populacijom, a sama izloženost zavisi od načina života i rutinskih aktivnosti individue (Cohen and Felson, 1979). Viktimološka teorija životnog stila ističe da različiti pojedinci imaju različite životne stilove, pri čemu neki više od drugih pogoduju povećanom riziku viktimizacije. Verovatnoća nasilne viktimizacije varira zavisno od prostorne i vremenske dimenzije, socijalnih uslova u kojima svakodnevne aktivnosti pojedinca čine pogodnom metom, uz istovremenu redukcije efektivne zaštite. Teorija rutinskih aktivnosti proizašla je iz drugačijeg pristupa autora Cohen-a i Felson-a objašnjenju etiologije kriminaliteta. Naime, za razliku od dotadašnjih teorijskih pristupa kriminalitetu koji su primarno bili fokusirani na počinioca, njegove motive i uticaj socijalnog okruženja Cohen i Felson su fokus etioloških objašnjenja kriminaliteta pomerili na sam kriminalni čin. Ova teorija nastoji da objasni kako promene u svakodnevnim aktivnostima i socijalnim interakcijama (na poslu, u školi, slobodnom vremenu) utiče na promene u stopi kriminaliteta. Kriminal tumače kao čin koji se odvija u posebnoj prostorno-vremenskoj dimenziji uključujući specifične osobe i/ili objekte. Neophodno je zadovoljiti tri ključna elementa da bi došlo do krivičnog dela: motivisan prestupnik, pogodna meta (osoba ili objekat) i odsustvo adekvatnog nadzora. Do izvršenja krivičnog dela dolazi kada se žrtva i počinilac nađu na istom prostoru u isto vreme, uz istovremeno odsustvo nadzora (Cohen, Felson, 1979).

Primenjene na objašnjenje odnosa nasilna viktimizacija-nasilni kriminalitet teorije životnog stila i rutinskih aktivnosti ističu da život i obavljanje svakodnevnih, rutinskih aktivnosti u uslovima koji pogoduju nasilnoj viktimizaciji ujedno pogoduju i razvoju kriminalnog ponašanja. Kada se fokus objašnjenja pomeri sa rizika viktimizacije na rizik za nasilno kriminalno ponašanje ove teorije naglašavaju da su viktimizacija i drugi indikatori nasilnog životnog stila faktori rizika za nasilni kriminalitet (Nofsiger, Kurtz, 2005). Pri tome, Nofsiger i Kurtz su istakli da fizičko zlostavljanje ima znatno veći uticaj na kasnije nasilno ponašanje od seksualne i psihičke viktimizacije. Ukazali su na međusobnu povezanost

svih oblika nasilne viktimizacije međusobno, kao i povezanost sa vršenjem nasilnih krivičnih dela. Maloletnik koji živi i odrasta u okolnostima gde je u stalnom neposrednom ili posrednom kontaktu sa nasiljem usvaja ova iskustva kao deo životnog stila što može rezultirati njegovim kasnijim nasilnim ponašanjem. Evidentan je rizik da dete žrtva nasilja introjektuje ponašanje i stavove agresivnog roditelja postajući i samo nasilno. Ovo može rezultirati svojevrsnom reprodukcijom, odnosno generacijskom transmisijom nasilja koja se može ispoljiti najpre na nivou međuvršnjačkih odnosa, kroz različite vidove verbalne ili fizičke agresivnosti. Kinjenje, udaranje, otimanje stvari, vređanje, ometanje socijalne prihvaćenosti u vršnjačkoj grupi su samo neke forme nasilnog ponašanja maloletnika u međuvršnjačkim odnosima a koje se sreću u populaciji zlostavljane dece (Žegarac, 2004). Ne tako retko ovi početni vidovi nasilništva progrediraju u ozbiljnije nasilne delikte. Kasnije, u odraslom dobu viktimizirano dete može usvojiti ulogu zlostavljača svojih najbližih, deteta i bračnog partnera. U literaturi često nailazimo na podatke da su roditelji zlostavljači i sami, gotovo bez izuzetka, bili neposredno ili posredno viktimizirani u svojim primarnim porodicama. Ovim se potvrđuje teza o transgeneracijskom prenošenju nasilja. Strogo fizičko disciplinovanje koje u mnogome prevazilazi granicu vaspitnog delovanja sa sobom nosi rizik usvajanja nasilnog modela ponašanja kada dete nasilje percipira kao dozvoljen, a često i poželjan obrazac odnosa prema onima koje voli. U skladu sa teorijom o transgeneracijskoj transmisiji nasilja je i "hipoteza o ciklusu nasilja" koju je razvila Cathy Widom. Prema ovoj hipotezi zlostavljana i zanemarivana deca odrastajući u nasilnom porodičnom kontekstu su u povećanom riziku za antisocijalno ponašanje u odraslom dobu. Jedna od implikacija hipoteze o ciklusu nasilja ističe da će deca koja su iskusila violentnije forme nasilja u odnosu na decu koja su viktimizirana manje violentnim oblikom nasilja ispoljavati i ozbiljnije forme antisocijalnog ponašanja u odraslom dobu. Rezultati do kojih je došla Widom potkrepljuju ovu pretpostavku – i fizičko nasilje i zanemarivanje su statistički značajni prediktori nasilnog kriminalnog ponašanja, pri čemu je fizička viktimizacija znatno veći prediktor od zanemarivanja (Widom prema Kaylor i Otis, 2003).

Rezultati brojnih istraživačkih studija govore u prilog teorijskim shvatanjima nasilne viktimizacije kao kriminogenog faktora. Istraživanja realizovana u SAD pokazuju da je 80% maloletnih delinkvenata iskusilo nasilnu viktimizaciju u ranom detinjstvu i da su ustanove za maloletne delinkvente pune zlostavljane dece (Nikolić-Ristanović, 2007). Do sličnih rezultata došli su i Stevanović i Škulić u svom istraživanju maloletnih delinkvenata u Srbiji. Naime, istraživanje je pokazalo da je 34,4% od 250 institucionalizovanih maloletnih delinkvenata bilo žrtva fizičkog zlostavljanja (Stevanović, Škulić, 1999).

Mišljenja autora o povezanosti viktimizacije i kasnijeg nasilnog ponašanja zlostavljanog deteta su nekonzistentna. Tako su Proctor i Schwartz pronašli direktnu vezu između prethodnog zlostavljanja i kasnijeg agresivnog ponašanja maloletnika, poput učestvovanja u tuči i maltretiranja druge dece (Proctor i Schwartz prema Nofsiger i Kurtz, 2005). Song, Sigler i Anglin su naveli nešto nepouzdaniju povezanost ističući da se "samo" kod 26% dečaka i 22% devojčica koji su bili neposredne žrtve porodičnog nasilja susreće i kasnije nasilno ponašanje (Song, Sigler i Aglin prema Nofsiger i Kurtz, 2005). Serijom longitudinalnih studija u kojima su tokom adolescencije i ranog odraslog doba pratili uzorak zlostavljane dece i poredili ga sa kontrolnom grupom nezlostavljane nastojeći da utvrde delinkventne i kriminalne ishode rane nasilne viktimizacije, Widom i saradnici su istakli da se procenat hapšenja u adolescenciji i odraslom dobu znatno razlikuje između ove dve grupe. Rezultati su pokazali da je odnos hapšenja tokom adolescencije u korist grupe zlostavljane dece 27%:17%, u odraslom dobu 42%:33% a za nasilne delikte 18%:14% (Widom, Maxfield, 2001).

Vreme ispoljavanja nasilnog ponašanja u velikoj meri određuje dalji tok kriminalnog "napretka" maloletnika. U poređenju sa adolescentima koji u tinejdžerskom uzrastu vrše prva krivična dela, kod dece koja poremećaje u ponašanju (naročito delikte sa elementima nasilja) ispoljavaju na uzrastu od 7. do 12. godine prisutan je dva do tri puta veći rizik od vršenja ozbiljnih nasilnih krivičnih dela, sa tendencijom izgradnje duge kriminalne karijere (Snyder i sar., 2003). Stepen rizika zavisi od vrste i intenziteta zlostavljanja, odnosno delinkventnog

ponašanja. Analiza dosadašnjih empirijskih saznanja pokazuje najintenzivniju povezanost između fizičke viktimizacije i destruktivnijeg delinkventnog ponašanja, iskustva seksualnog zlostavljanja i kasnije seksualne reviktimizacije, kao i iskustva višestruke nasilne viktimizacije i sklonosti ka brutalnijem iživljavanju nad žrtvom pri izvršenju krivičnog dela. Kada sagledamo odnos između vrste zlostavljanja i kasnijeg nasilnog ponašanja zapažamo da je u populaciji zlostavljanih delinkvenata najveći procenat fizički viktimizirane dece. Ovo takođe govori u prilog hipoteze o ciklusu nasilja po kojoj su fizički zlostavljana deca sklona nasilju u kasnijem životu. Potvrdu ovog hipotetičkog stanovišta možemo videti i na primeru odnosa između zlostavljanja i vršenja seksualnih prestupa. Naime, rezultati brojnih istraživanja pokazuju da nasilna viktimizacija, neovisno da li je u pitanju fizičko, psihičko ili seksualno nasilje generalno povećava rizik od vršenja seksualnih delikata. Pri tome, seksualna viktimizacija sama po sebi nije ništa značajniji faktor rizika od preostala dva vida zlostavljanja, izuzev kada je u pitanju hapšenje zbog prostitucije što je gotovo bez izuzetka karakteristično za decu žrtve seksualnog zlostavljanja. Takođe, zapaža se kada su u pitanju seksualni prestupi, da fizički zlostavljana deca znatno češće od drugih vrše nasilne seksualne delikte poput silovanja i protivprirodnog bluda (Widom, Amess 1994). Imajući u vidu da su u većini slučajeva žrtve silovanja žene, a izvršitelji muškarci koji su i sami iskusili fizičko zlostavljanje u detinjstvu onda ovu konekciju možemo objasniti ne seksualnim motivima silovanja nego pre njegovim nasilnim aspektom. Savremena literatura upravo i naglašava nasilnu dimenziju silovanja, stavljajući u drugi plan seksualne motive i seksualni aspekt. Psihijatrijska literatura takođe pokazuje postojanje zajedničkih karakteristika kod fizički zlostavljanih maloletnih delinkvenata i maloletnika koji su izvršili nasilne seksualne delikte (Lewis, 1992). Urquiza i Crowley su realizovali istraživanje u kojem su poredili studentkinje i studente koji su bili seksualno viktimizirani u detinjstvu i ustanovili da su muškarci izrazili veću želju od žena da povrede drugog i veće seksualno interesovanje za decu. Poređenjem sa kontrolnom grupom neviktimiziranih studenata pokazalo se da je 25% studenata (9% neviktimiziranih) imalo neku seksualnu fantaziju koja uključuje decu, dok je 13% (7% neviktimiziranih) saopštilo da mašta o seksualnim

aktivnostima sa decom. Dobijene rezultate autori su obrazložili tezom da su muškarci koji su bili seksualno viktimizirani u detinjstvu izloženi povećanom riziku da postanu zlostavljači ili nasilni zločinci u kasnijem životu (Urquiza, Crowley prema Widom, Amess, 1994).

Kada govorimo o nasilnom kriminalitetu maloletnika svakako ne možemo propustiti da pomenemo najteže nasilne delikte koji za krajnji ishod imaju gubitak ljudskog života. U SAD u periodu između 1975. i 1995. godine realizovana su brojna istraživanja ubistava koja su izvršila deca i maloletnici i sva pokazuju prisustvo zlostavljanja kod ispitanika. Maloletnici i punoletne osobe koji su vršili seksualno motivisana ubistva živeli su najčešće u nepotpunim porodicama i bili brutalno zlostavljani, prvenstveno od strane svojih majki (Cools prema Kostić, 2000). Fizički zlostavljana deca su sklona ispoljavanju agresije prema vršnjacima i roditeljima, čiji najteži vid su upravo ubistva. Kako navodi Kostić, maloletne ubice žive u porodicama u kojima dominira nasilni obrazac ponašanja. U takvim uslovima dete se uči nasilnom ponašanju od najranijeg detinjstva. Pojedini autori detinjstvo ove kategorije maloletnih delinkvenata opisuju kao "haotičnu zlostavljajuću prošlost" (Kostić, 2000). Upravo kontinuirano nasilje može biti, a vrlo često i jeste, okidač paricida, odnosno ubistva nasilnog roditelja.

Kriminogeni efekat nasilne vitimizacije određen je razvojnim stadijumom deteta. Usled nedovoljne fizičke i psihičke zrelosti kod dece mlađeg uzrasta nasilje proizvodi primarno zdravstvene i socio-emocionalne posledice. Većina autora se slaže da neposredna i posredna viktimizacija porodičnim nasiljem najveći kriminogeni efekat ima u periodu tzv. srednjeg detinjstva (Loeber, Farrington, 1998). I u adolecsenciji nasilje može proizvesti iste emotivne i socijalne teškoće kao i na ranijem uzrastu. Fizičke i emocionalne promene koje karakterišu adolescenciju praćene su potrebom za izvesnom samostalnošću, što dovodi do slabljenja autoriteta roditelja i sve većeg jačanja uticaja vršnjačkih grupa. U ovom periodu adolecentu može biti privlačno nasilno ponašanje, kao način suprotstavljanja svetu odraslih i njegovim pravilima, sticanja poštovanja vršnjaka ili pak kao način kompenzacije ograničenih ličnih sposobnosti. Iako je u ovoj razvojnoj fazi odlučujući uticaj vršnjačkih grupa, izloženost nasilju u porodici može imati posredno dejstvo na nasilno ponašanje adolescenta. Gubitak sa-

mopouzdanja čini adolescenta vulnerabilnim, što pod uticajem straha od vršnjačkog odbacivanja i nasilja adolescenta-žrtvu pretvara u nasilnika. U takvim okolnostima, nasilno ponašanje je često vid preventivnog reagovanja na percipiranu pretnju (Fagan, Wilkinson, 1998).

Shodno teorijskom tumačenju muškog nasilja modelima vaspitanja i različitim društvenim očekivanjima u pogledu roda (kod dečaka se favorizuje dominantnost i agresivnost, nasuprot pasivnosti i poslušnosti devojčica) mogli bismo pretpostaviti nisko učešće maloletnica u nasilnom kriminalitetu. Međutim, rezultati malobrojnih istraživanja ukazuju na neočekivani porast nasilnog ponašanja devojčica. Pri tome, kod maloletnica je evidentnije prisustvo fizičke i seksualne nasilne viktimizacije, koja je neposredno ili posredno rezultirala njihovim nasiljem. Autori tu neočekivanu disproporcionalnost objašnjavaju različitim načinima dejstva nasilne viktimizicije na nasilno ponašanje maloletnika i maloletnica. Naime, kod devojčica se povećava rizik izvršenja nasilnog krivičnog dela, za razliku od nasilnih dečaka kod kojih se povećava frekventnost ovih delikata (Widom, Maxfield, 2001).

Pored neposredne viktimizacije nasiljem u porodici i posredna viktimiziranost do koje dolazi kada je dete svedok nasilja nad drugim članovima porodice, povećava rizik kasnijeg nasilnog ponašanja maloletnika. Tornberry navodi da je 70% maloletnika koji su u svojoj porodici bili izloženi posrednom nasilju izvršilo neki od nasilnih krivičnih dela, za razliku od 49% ispitanika kontrolne grupe. Pri tome, izloženost deteta višestrukom nasilju, u poređenju sa nasilnim maloletnicima koji odrastaju u nenasilnim porodicama gotovo udvostručuje taj procenat. Zavisno da li je u porodici prisutna jedna, dve ili tri forme nasilja procenat maloletnika koji odrastaju u takvoj porodici i ispoljavaju nasilno kriminalno ponašanje iznosi 60%, 73% i 78% (Thornberry, 1994).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Prethodno izlaganje ne implicira da nasilje kojem su deca neposredno ili posredno izložena u okviru porodice neminovno, i uvek dovodi do njihovog kasnijeg nasilnog ponašanja. Evidentno je da svako nasilje

predstavlja traumatično iskustvo po žrtvu, kako zbog samog nasilnog čina tako i zbog njegovih neposrednih i dalekosežnih posledica. Negativne konsenkvence su utoliko izraženije ukoliko se u ulozi žrtve nalazi dete, a nasilnik je roditelj ili druga detetu bliska osoba.

Pored dejstva na individualnom planu, nasilni akt se reflektuje i na socijalnom nivou, ugrožavanjem osnovnih društvenih vrednosti. Neposredna socijalna dimenzija porodičnog nasilja nad decom jeste upravo njihovo kasnije delinkventno, a naročito nasilno ponašanje. Bilo da objašnjenje ovog odnosa vidimo u teoriji socijalnog učenja, životnog stila ili rutinskih aktivnosti, rezultati istraživanja pokazuju da znatan procenat dece koja su bila izložena nasilju u porodici, neposredno ili posredno, u adolesceniji i uzrastu koje zakonodavac određuje kao mlađe punoletstvo, izvršava manje ili više nasilna dela. Ne tako retko začeci nasilnog ponašanja maloletnika, u svojim blažim formama, sreću se na nivou vršnjačkih odnosa. Svakako da sama nasilna porodična viktimizacija nije dovoljan prediktor budućeg nasilnog ponašanja maloletnika. Da li će dete koje je danas žrtva nasilja sutra i samo postati nasilnik zavisi od kumulativnog dejstva više različitih faktora rizika i stupnja razvoja na kome deluju.

Namera nam nije bila da ovim radom neosporno dokažemo uzročno-posledični odnos između prethodnog nasilja u porodici i kasnijeg nasilničkog ponašanja. Na osnovu rezultata svetskih istraživanja koji pokazuju tendenciju povećanog učešća porodičnog fizičkog i seksualnog nasilja u grupi nasilnih maloletnika, a imajući u vidu oskudne podatke sa naših prostora, nastojali smo da ukažemo na potrebu sistematičnijeg i studioznijeg izučavanja, kako nasilnog kriminaliteta maloletnika uopšte, tako i njegove veze sa prethodnom nasilnom porodičnom viktimizacijom. Imajući u vidu činjenicu da nasilje ispoljeno na ranom uzrastu nosi opasnost od razvoja struktuiranog nasilnika ne smemo zanemariti značaj blagovremenog otkrivanja i rane intervencije. Nikada nije suviše rano za napore uložene u pravcu prevencije nasilnog kriminaliteta, niti suviše kasno za tretman maloletnika sa evidentiranim nasilnim krivičnim delima.

LITERATURA:

(1) COHEN, L. E., FELSON, M. (1979), Social change and crime rate trends: A routine activity approach, *American Sociological Review*, 44, pp. 588-609

(2) FAGAN, J., WILKINSON, D. (1998), Social context and functions of adolescence violence in Elliot, D. S., Hamburg, B. A., Williams, K.R. (eds), *Violence in American school: A new perspective*, New York: Cambridge University Press, pp. 55-93

(3) KAYLOR, A.G., OTIS M.D. (2003), The efects of childhood maltreatment on adult criminality: A tobit regression analysis, *Child Maltreatment*, Vol.129, pp.127-137

(4) KOSTIĆ, M. (2000), *Deca ubice*, Niš: Pravni fakultet, doktorska disertacija

(5) LEWIS, D. O. (1992), From abuse to violence: psychological consequences of maltreatment, *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, No. 31, pp. 383-391

(6) LOEBER, R., FARRINGTON, D. P. (1998), Never too easy, never too late: Risk factors and successful interventions for serious and vilent juvenile offenders, *Studies on Crime and Crime Prevention*, 7, pp. 7-30

(7) LOEBER, R., FARRINGTON, D.P., PETECHUK, D. (2003), *Child delinquency: Early intervention and prevention*, Washington D.C: U.S. Department of Justice, Office for Juvenile Justice and Delinquency Prevention

(8) NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, V. (2007), Viktimološki diskurs u specijalnoj pedagogiji: karika koja nedostaje u *Poremećaji ponašanja i prestupništvo mladih: specijalno-pedagoški diskurs*, Beograd, FASPER, str. 485-494

(9) NOFSIGER, S., KURTZ, D. (2005), Violent lives: A lifestyle model linking exposure to violence to juvenile violent offending, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol.42, No. 3, pp. 3-26

(10) SNYDER, H.N., ESPIRITU, R. C., HUFZINGA, D., LOEBER, R., PETECHUK, D. (2003), *Prevalence and development of child delinquency*,

Washington D.C: U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention

(11) STEVANOVIĆ, I., SKULIĆ, M. (1999), *Maloletni delinkventi u Srbiji,* Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta

(12) STEVKOVIĆ, LJ. (2006), Karakteristike nasilja nad decom u porodici i njegove posledice po zdravlje, *Temida*, br.3, str. 23-31

(13) THORNBERRY, T.P. (1994), *Violent families and youth violence,* Washington D.C: U.S. Department of Justice, National Criminal Justice Resources and Statistics

(14) WIDOM, C. S. (2000), *Childhood victimization: early adversity, later psychopathology,* Washington D.C: National Justice Journal

(15) WIDOM, C. S., AMESS, M. A. (1994), Criminal consequences of childhood sexual victimization, *Child abuse and neglect,* Vol. 18, No. 4, pp. 303-318

(16) WIDOM, C.S., MAXFIELD, M.G. (2001), *An update on the "Cycle of violence*", Washington D.C: U.S. Department Service, National Institute of Justice

(17) ŽEGARAC, N. (2004), *Deca koja čekaju,* Beograd: Save the Children UK-beogradska kancelarija i Centar za prava deteta

VIOLENT VICTIMIZATION AS RISK FACTOR FOR VILOENT JUVENILE BEHAVIOR

Violence presents a reality of every social system and has its' manifestation at personal and family, as at broader social and global level. In the family which suppose to represent safely and love oasis, child could be directly or indirectly victimized by violence. Beside individual, family violence produces negative social consequences as a result of delinquent conduct victimized child. This paper was based on an idea of existance of risk factors for violent criminal conduct. On the basis of brief analyses of theoretical explanations and empirical results relation among previous exposure to family violence and later violent criminal conduct of juveniles was pointed out. Earlier onset,

more likelihood development of violent criminal career. Accordingly, need for sistematic exploration of violent juvenile crime, with special accent on relation with previous violent victimization, in order to early detection and intervention was emphasized.

KEY WORDS: violence / victimization / family / crime / juveniles